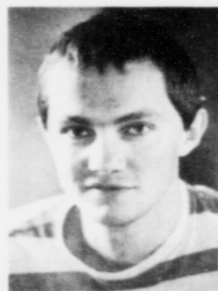

Statsrættarligt kaos

Føroyar statsrættarliga stóða er ein vavgreytur. Vit hava ikki endaliga ábyrgd, har heimastýrslógin sigur, at vit hava hana - og vit standa við allari ábyrgdini, har lógin sigur, at vit ikki hava hana. Hetta er okkara størsta politiska mál, og hóast lögmaður noktar tinginum at viðgera tað, hava flokkarnir skyldu til at gera sína stóðu greiða

Viðmerking

SJUREUR SKAALÉ

Føroyar hava í løtuni ein lögmann, sum ikki dugir at vera lögmaður. Rætt og slætt.

Størsti vandin er helst, at maðurin ikki dugir at skilja ímillum tað at vera formaður sambandsflokksins, og at vera politiskur leiðari Føroya fólks.

Mest týðuligt er hetta komið fram, tá Edmund hevur brúkt bæði ólav-søkurøður og nýggjarsøður sínar til einvísa og beinleiðis tápuliga politiska agitið fyrri sær sjálvum og sínum flokki. Og tá hann í Danmark hevur sagt stóðu sambandsflokksins í konkretum málum vera almennu stóðu Føroya.

At hava ein so dugna-leysan lögmann, er álvar-samt. Tað hava ikki minst flokksfelagar hansara mang-an sannað farnu árin. Og serliga álvarsum gerst stóðan av, at nýggja stýrisskipanarlógin gevur Edmundi størri heimildir enn aðrir løgmennt hava havt.

Hesar heimildir misnýtti Edmund Joensen greffliga, tá hann hótti við at skriva út nýval, um eitt uppskot um at kanna okkara ríkis-rættarligu stóðu verður samtykt.

Tað var ikki bara mis-nýtsla, tí eingin - sjálvstítt ikki sambandsmenn - vistu av, hvat Edmund nú hevði funnið uppá. Tað var eisini misnýtsla, tí lögmaður við hesi hótan vil leggja lok á størsta og týðingarmesta politiska mál í Føroyum

yvirhøvur. Hann vil brúka sítt álitisstarv til at nokta tinginum so mikið sum at viðgera tað.

Í leysum lofti

Órsøkin til at hann vil blokera fyrri eini politiskari viðgerð av heimastýrslógin má vera, at hann heldur galdandi lóg vera í lagi.

Og tað má sigast at vera heilt ófatiligt, tá hugsað verður um, hvat er hent farnu árin. Hevur Edmund t.d. longu gloymt, hvussu hann sjálvur við heima-stýrslógin í hondini há-stórur fór niður við kravi um fleiri milliárdir frá danska statinum?

«Tín tulkning av lógin er skeiv» søgdu danir, og sambandsstjórnin mátti tómhentur krúpa aftur til Føroya.

Tað er ongantíð áður komið so týðiliga fram, at heimastýrslógin verður lissin upp á ein máta í Føroyum, og upp á ein heilt annan máta í Danmark. Og at tað eru danir, sum avgera, hvør tulkning av hesi lóg er tann rætt.

Men tað er ikki nakað nýtt. Soleiðis hevur stóðan verið líka síðan fólkatings-lógin «Lov om Færøernes Hjemmestyre» var samtykt 23. mars 1948.

Ætlanin við lógin var at fáa eitt greitt grundarlag undir «Færøernes forfatningsmessig stilling i Riget». Men talan var um eina neyðsemlu. Og ein neyðsemla er sjáldan tann besta semjan. Bæði partar halda seg oftast missa meira, enn teir fáa.

Men í hesum føri hildu flestu føroyingar seg fáa nógv meir, enn danir hildu seg lata. Neyðsemla bleiv frá fyrsta degi tulkað á hvør sín hátt í ávíkavist Danmark og Føroyum.

Løgfrøðiliga meting-arnar broyttast

Løgfrøðiliga ráðgevararnir hjá stjórnini í sambandi við lógarmálið vóru samdir um, at lógin ikki hevði við sær, at lögtingið fekk tann endaliga politiska myndug-

leikan í Føroyum. Talan var um «en delegation af usædvanlig vidtgående beføjelser» - tvs. at lögtingið fekk rætt til at umsita ein part av ríkinum - Føroyar. Løgtingslógirnar vóru fyriskipa-nir í sambandi við hesa umsiting, men tær vóru ikki lógir í orðsins sanna týdningi. Tað endaliga valdið var framvegis í Danmark. Tað merkir, at Fólkingið, nær tað skuldi verið, einvíst kundi avtikið heimastýrslógin og allar løgtings-lógirnar.

Praksis broytti kortini so við og við tær juridisku metingarnar, og í 1992 segði Frederik Harhoff í síni doktararitgerð, at heima-stýrisskipanirnar í Føroyum og Grønlandi «i realiteten sprænger rigsenheden og omdanner riget til et "rigsfællesskab" bestående af tre selvstændige områder, med hver deres sagligt og geografisk afgrænsede beføjelser».

Órsøkin til hesa broyting í metingini av heima-stýrinum var yvirtøkurnar og tað, at Føroyar í stóran mun «kláraðu seg sjálvar».

Men tær lögfrøðiliga metingarnar hava bara havt akademiskan týðning. Í 40 át vóru tær ikki brúktar til nakað; tær vóru aldri grundarlag undir týðandi avgerðum.

Tað er tann politiska stóðutakanin, sum er avgerandi. Trupulleikin er, at donsku politikararnir aldri tóku stóðu til heimastýrslógin. Heilt frá 1948 til 1992 var ikki eitt einasta

orðaskifti í fólkatingssalinum um tað føroyska heima-stýrið.

NATO-málið og undir-grundarmálið vóru stórmál í Føroyum, men í Danmark vóru fá - eisini fáir politik-arar - sum kendu til tey.

Heimastýrið var ikki nakað, neyðugt var at taka stóðu til. Tað var bara har, tað sá út til at rigga væl, og eingin meinti nakað um tað.

Føroyar á dagsskránn

Men tá tann føroyski búskapurin kollapsaði, skuldi eitt heilt ættarlið av donskum politikarum, sum aldri hevði sett seg inn í hesi viðurskipti, bráðliga avgera, hvussu kreppan í Føroyum skuldi loysast.

Men fyrst mátti teir gera sær nakrar tankar um, hvat tað var fyrri nakað, teir høvdu við at gera: Hvat er heimastýrið, og hvussu er viðurskiptini millum statin og heimastýrið?

Tað vóru danskir myndugleikar, sum settu dags-skránn, hvørja ferð ein avtala skuldi gerast við føroyskar myndugleikar. Tað er teirra tulkning av heimastýrslógin, sum er grundarlag undir avtalun-um.

Og tað er tí í teimum nógvu orðaskiftunum í Fólkatungum um láni-avtalurnar, at vit finna svarið uppá, hvussu fólka-tingið tulkar sína egnu lóg: Lov om Færøernes Hjemmestyre. Gevur lógin føroyingum full rættindi í sermálum, ella hava vit bara

fingið okkara politiska myndugleika til láns? Um tað er tað fyrri ella tað seinna er jú avgerandi fyrri, hvat danskir myndugleikar halda seg hava rætt til, og harvið hvørjar loysnir verða valdar.

Hvi bleiv einki gjørt?

Fyri at finna útav hvør grundleggjandi hugsan um heimastýrið lá til grund fyrri stóðutakanini hjá Fólkatungum, havi eg, í sambandi við eina lestrarupp-gáv, lisið 9 av Fólka-tingsins dagsskráum frá 1992 og 1993 (í alt 177 talur og viðmerkingar) har málið um kreppuna í Føroyum var á skránni.

Fyrst havi eg hugt at, hvat flokkarnir hildu um, at Schlüter-stjórnin ikki tók føroyskar myndugleikar av ræði og steðgaði tí, sum hendi í 1980'unum.

Og tað er eingin ivi um, at Fólkatungin helt danskir myndugleikar hava fullan rætt til at gera hetta. Flokkarnir hildu ikki, at heimastýrslógin gevur føroyingum nakað sjálv-ræði, sum hevði verið til hindurs fyrri, at danskir myndugleikar tóku føroysk-ar av ræði.

Flestu flokkar halda tað vera «løgdi» og tekin um leti, forsømlis og vantandi dirvi, at Schlüter ikki gjørdi sína «plikt»: Tók føroyskar myndugleikar av ræði, og steðgaði tí, sum hendi í Føroyum.

Sjónarmiðið um at fø-oyiskir myndugleikar høvdu valdið í Føroyum, og at

stjórnin tók ikki hevði rætt at krevja politikkinn broytt-an, varð aldri ført fram.

Valdið tikið aftur

Avtalurnar høvdu sum kunnugt við sær, at danir tóku ein stóran part av tí politiska valdinum aftur frá heimastýrinum. Tað bleiv gjørt við sonevndum «avtal-um» og í sonevndari «semju» millum stat og heimastýri.

Men var útgangsstøðið, at føroyingar høvdu politiskan suverenitet í Føroyum, ella hildu danir seg kunna gera sum teir vildu? Hetta ber til at finna fram til við at hyggja at, hvussu flokkarnir í fólkatungsalinum grund-gövu fyrri, at teir stuðlaðu (ella ikki stuðlaðu) avtalun-um.

Tað fyrsta, ein leggur til merkis, er, at sjálv heima-stýrslógin als ikki varð tikið upp á tungu í orða-skiftunum! Orð sum ríkis-felagsskapur, sjálvstýri og heimastýri vórðu nógv brúkt, men eingin flokkur tosaði um tað ítøkliga, jundiska innihaldið í hesum orðum.

Tá politikararnir skuldu lýsa sína stóðu til heima-stýrið, vóru tað í staðin orð sum «venlighed», «respekt» og «forståelse», sum vórðu brúkt. Øll søgdu seg «virða» heimastýrið, men tað var eingin ivi um, at allir flokkar hildu, at tað er Fólkatungin sum avger, hvussu - nógv tað skal virðast.

O.M. Nielsen úr Kristi-liga Fólkaflakkinum lýsti væl stóðu fólkatungins, tá hann segði: «Man må vel også stille det spørgsmål, om respekten for hjemmestyret ikke er drevet lige vidt nok de senere år...»

Ikki ein av donsku poli-tikarunum sýntist at taka undir við sjónarmiðinum um, at heimastýrslógin gevur føroyingum fullt og endaligt vald í sermálum. Og tað varð tí hvørki hildið at vera ein juridiskur ella ein politiskur trupulleiki at taka Lögtingið av ræði. Tað er í mesta lagið ein menni-skjaligur trupulleiki.

Allir flokkar uttan fram-burðsflokkurin lögdu sera stóran dent á, at alt varð gjørt í fullkomnari semju millum landsstýrið og stjórnina, og allir flokkar kallaðu avtalurnar fyrri eina «hjálp» Danmark veitti Føroyum.

Føroysku fólkatungslimirnir

Føroysku fólkatungslimirnir sóu harafturimóti avtalurnar sum eina álvarsama hótan móti politiska sjálvræði Føroya.

Og teir hildu ikki, at danir sýntu føroyingum «virð-

Edmund Joensen hevur fleiri ferðir víst, at hann ikki dugir at røkja uppgávuna sum Føroya lögmaður. Men tá hann nokaði tinginum at viðgera spurningin um okkara ríkisrættarligu stóðu, har heilt av Tá misnýtti maðurin lögmansembætið til at leggja lok á týðingarmesta politiska mál í Føroyum yvirhøvur